

gospodarske, obrtniške in národne.

Izhajajo vsak petek ter stanejo v tiskarni prejemanje za celo leto 6 kron, za pol leta 3 krone in za četrt leta 1 krono 50 vin., — po pošti prejemanje pa za celo leto 7 kron, za pol leta 3 krone 50 vin., za četrt leta 1 krona 80 vin. — Za prinašanje na dom v Ljubljani se plača na leto 80 vin. Naročnino prejema upravništvo v Blasnikovi tiskarni. — Oglase (insertate) vzprejmlje upravništvo, in se plača za vsako vrsto za enkrat 16 vin., za dvakrat 24 vin., za trikrat 30 vin. — Dopisi naj se pošiljajo uredništvu „Novic“.

V Ljubljani 10. avgusta 1900.

Politični oddelek.

Šuklje o položaju.

Najdalekovidnejši in tudi najmodrejši vseh sedanjih slovenskih državnih poslancev, dvorni svetnik Šuklje, je imel minolo soboto v Novem mestu shod, na katerem je govoril o splošnem položaju v obče in o političnih razmerah v naši deželi posebej. S tem zadnjim oddelkom Šukljevega govora se bomo še bavili. Ako tega ne storimo že danes, je vzrok ta, da hočemo najprej slišati oficijelni glasili obeh slovanskih strank na Kranjskem.

Kar je Šuklje govoril o splošnem notranjepolitičnem položaju, s tem se popolnoma strinjamo. Šuklje je ta položaj tako duhovito pojasnil, kakor doslej še nobeden drug slovenski državni poslanec. Podal je izborno sliko tega položaja in narisal pota, po katerih bo morala slovenska državnozborna delegacija hoditi, ako hoče služiti narodu.

Ta del Šukljevega govora se nam zdi, da je najvažnejša enunciacija, kar smo jih v zadnjih letih slišali od naših državnih poslancev in zategadelj podajamo v naslednjem najvažnejše odstavke tega poročila o položaju.

Šuklje je govoril tako-le: Splošni notranji položaj v Avstriji je najboljši karakterizovan z besedo — obstrukcija. Pred petimi leti skoraj še vedeli nismo, kaj je obstrukcija, sedaj pa razsaja že od l. 1897. ta pošast ter je napravila nepopisno škodo. Obstrukcija je onemogočila tvorbo silo zakonodajstva, izpraznila državne blagajne, spravila v skrajni nered avstrijsko upravo ter vsekala skeleče rane našemu narodnemu gospodarstvu. Moderna država brez zakonodajstva ne more obstajati. Zakonodajalni aparat ne sme počivati, kajti družbene in gospodarske razmere se spreminjajo vedno, zato pa treba novih zakonov. Mi pa že štiri leta nismo sklenili niti jednega novega zakona. Še hujše je z narodnim gospodarstvom

in z deželnimi financami. Največji konsument in najvažnejši kupec je država sama. V pospeševanje narodnega blagostanja pa rabi vlada investicij, toda od l. 1897. se še ni odobril noben proračun. Tako pa se je morala vlada lotiti blagajniških preostankov in danes vlada v državnih blagajnah suša. Naše uredništvo je zbegano, ugled parlamenta pa je vsled obstrukcije padel tako globoko, da veljamo v svetovni politiki manj kot Italijani. Zato pa pravim, da je obstrukcija za državo velika nesreča. Če bi tolkla in bila toča ves mesec in vsak dan po 24 ur, bi škoda v državi ne bila tako velika kakor je sedaj.

Prizadeti smo prav zelo tudi Kranjci. Za nas so se vlade vedno premalo brigale, zato pa ljudstvo beži preko morja v daljne dežele. Körberjeva vlada pa je venderle predložila parlamentu zakon glede nove zveze z Dunajem in s Trstom preko Bohinja in Gorice. Ta železnica bo pomagala dvigati bogastvo naše dežele, ki leži v vodnih silah. Miza je pogrnjena, a sesti ne morejo za njo radi obstrukcije.

Tri leta so obstruirali Nemci, sedaj obstruirajo Čehi. A ko nam reči, da je bila nemška obstrukcija ne-utemeljena, izvirajoča iz jalovih razlogov, tega o češki obstrukciji reči ne morem in ne smem. Jezikovne naredbe so bile Nemcem itak le pretveza za obstrukcijo. Vender morem reči, da bi bil lahko Badeni postopal drugače. Padel je le vsled strahu dvornih krogov pred pouličnimi nemiri. Gautsch je nato pre naredil naredbe v nemškem smislu in obdržal le določbo, da mora biti v čisto čeških okrajih uradni jezik češki, a Nemci še niso bili zadovoljni, dokler niso zmagali na celi črti. Prišel je Clary, mož brez sledu državne modrosti, ki se ni menil za glas češkega naroda, in ki je vrhu vsega razžalil Čeha še z zloglasno Kindingerjevo naredbo. Körber je predložil troje jezikovnih načrtov, ki niso sprejemljivi. Čehi so jih odklonili, in če bi bil jaz Čeh, bi jih tudi. Ugovarjajo jim pa tudi Nemci, zlasti na Moravskem, a to je gol humbug, kajti istina je, da so ti jezikovni

načrti v nemškem interesu, zlasti še na Moravskem. Čehi so začeli torej proti tem vladnim predlogom obstrukcijo, najprej tehnično, končno pa hrupno. Zasedanje pa se je moralo zaključiti.

Dasi imamo Slovenci škodo od češke obstrukcije, smo Čehi vendar podpirali v njih boju. Dal Bog, da se Slovenci nikdar ne ločijo od Čehov. Morda bi se nam taka ločitev celo drago poplačala, toda koncesije bi bile samo efemerne vrednosti, od danes do jutri. Te koncesije nam izvijajo takoj zopet iz rok, ko bi bili poraženi Čehi. Zato pa je za Slovence najbolje, da goje do Čehov vedno lojalnost, ki temelji na krvnem sorodstvu, v skupnih nasprotnikih. Nisem vročkrven radikalec in vedno sem skušal ohraniti z Nemci dobre odnose, a reči moram, da je sedanja nemška pohlepnost nečuvena. Nemci kar nočejo razumeti, da smo Slovani iz istega testa kot oni. Naš boj za enakopravnost proglašajo za napad na svojo posest, in če se potezamo za narodne šole, kriče: „Zadaviti nas hočejo! Kradejo nam posest!“ Zato pa Slovincem ne kaže zapustiti Čehi. Nemška pohlepnost je namreč nenasitna. Ko se jim izpolni želja, že prihajajo z drugo. Kriza je torej tu, država je skrajno bolna. Seveda se oglašajo zategadelj poklicani in nepoklicani zdravniki. Reči pa moram, da se mi zde vsa njih zdravila nič vredna.

Poslanec Steinwender je priporočal, naj bi se razpustil državni zbor, in se vršile nove volitve. Toda potem bi došlo z desnice in z leve še več radikalnejših elementov v parlament, in sprava bi bila še bolj oteškočena. Nekateri mislijo, da bi nas rešila splošna, jednaka, direktna volilna pravica. Za to sredstvo se navdušujejo zlasti socialni demokrati in celo slovenska sila konservativni poslanci. Oslepili so jih namreč vspehi l. 1897., ko je poslala V. kurija same duhovnike. A jaz se s tem sredstvom vendar le ne strinjam. Res, da dandanes služi vsak dobraslec državi, in da se državno premoženje opira največ na indirektni davek, da zato ne gre nikogar izključevati od volilne pravice. A ta pravica ne more biti razdeljena na jednake deleže. Saj je jasno, da imajo volilci neenakomerno zanimanje in važnost za državo, ter da ni staviti na isto stopinjo svetovno uglednega vseučiliškega profesorja in pouličnega pometača. Sicer nas pa tudi uči zgodovina, da posledice take splošne, jednake in direktne volilne pravice niso najboljše. Ako imajo že na prosvetljenem Francozskem tako spriden, gnil, korumpiran parlament, česa se moremo nadejati šele pri nas!

Poslanec Ebenhoch je svetoval, naj se oktroira nov državnozborni pravilnik in jezikovni zakon. To sredstvo je tako radikalno, da se vlada nanje ne more ozirati. Pravilnik je res neraben, in mogoče ga je spremeniti tako, da se onemogoči tehnična in silovita obstrukcija — če obstruira peščica poslancev. Če pa ni hotel obstruirati večji oddelek zbornice, na pr. Čehi, bi se pravilnikova vrednost takoj razkadila v nič. Jezikovni zakon pa je vlada že itak umaknila, ko je sprevidela, da ga vsa zbornica odklanja.

Liberalni tirolski poslanec dr. Grabmayer se je poganjal za to, da se s § 14. oktroira nemški posredovalni jezik absolutno nesprejemljiv. Slovesno pa protestiram, da bi se oktroiral nemški posredovalni jezik. Kot državni uradnik in načelnik samostojnega urada sam čutim težave, ki vzraščajo iz mnogojezičnega poslovanja. Vendar pa rečem: Dokler bode kaj Slovencev, ne bomo nikdar dovolili, da bi se dala nemščini prednost, ali da bi se vpeljala kot državni jezik! Ustava nam določa enakopravnost vseh jezikov. Vsak urad je na to ustavo prisegel. A če že sedaj ti uradi pri vsaki priliki prezirajo ustavo zajamčene slovenske pravice, kaj se bi godilo šele potem, če bi se sprejel Grabmayerjev predlog, ter bi se dalo z njim vsakemu uradniku sredstvo, da zatira jezikovne pravice nenemških narodov! Tako torej odklanjamo tudi tega liberalnega tirolskega zdravnika.

Kako pa je po mojem mnenju pomagati Avstriji iz grde zagate? — V to svrhu treba jasnega programa, energično razsodne vlade, in dobro organizovane stalne parlamentarne večine. Priznavam: lahko rečeno, a sila težko storjeno.

Jasen program, t. j. vedeti moramo, kam plovemo? V nas ni bolen samo parlament, temveč bolna je ustava naša. Dandanes je razdrta in ohromela ona ista ustava, katera je bila sklenjena l. 1867. od naših političnih nasprotnikov direktno proti nam, in glejte čudo! — iste stranke so jo zlomile, dasi so jo svoj čas ustvarile sebično za se. Zato pa se stanovito pomirjenje našega cesarstva more doseči le potom ustavne premembe. Centralistični ustroj — ta vzor naših starih birokratov — ne ugaja Avstriji, ker ni primeren ne zgodovinskemu razvoju, niti različnosti dejanskih gospodarskih in kulturnih razmer. Državni zbor je preobložen s tvarino, zato je ne more zmagati. Potem pa, mari nesmisel kovati postave za dežele na pr. za Galicijo ali Bukovino — v katerih večina poslancev ni bila. Preustrojiti je tedaj ustavo — ne v federalističnem smislu tako, da se bo centralnemu parlamentu baviti z onimi zadevami, ki so v istini skupne vsej monarhiji, druge stvari pa je odstopiti dež. zborom.

Ali ugovarjalo se mi bo: z razširjenjem dež. avtonomije podaviš slovenske manjšine v mešovitih deželah. Saj jih že sedaj mrcvarijo deželnozbornske večine v Gradcu in Celovcu, v Trstu, Gorici in Kopru, kaj pa bo potem, če se področje deželnim zborom še pomnoži in razširi?

Toda ta argument ne odločuje. Pred vsem ni pozabiti, da pripada slovenska delegacija že dolgih 20 let oni večini, ki se je naslanjala v svojem programu na dve glavni točki: narodno enakopravnost in deželno avtonomijo. Večkrat, žalibog brezuspešno, sem že zahteval od svojih ožjih tovarišev, naj bi vendar enkrat korenito preštudirali preporno to vprašanje ter rešili ga dogovorno z rojenimi avtonomisti, Čehi in Poljaki. Slovenci moramo formulirati precizne pogoje in uvete, pod katerimi smo pripravljeni tudi mi sodelovati pri avtonomnem preustroju državne ustave. Avtonomija deželna namreč ni več škodljiva za našo narodnost, kakor hitro se potem

državnega zakona zagotove narodne pravice manjšinam v mešovitih deželah. Tedaj zakon v varstvo in obrambo narodnih manjšin, jasen zakon, nobenih splošnih fraz, nego konkretna določila, kake pravice je prisojati manjšinam in katerim javnim organom, na podstavi narodne avtonomije, bodi izročeno varstvo teh pravic. V podrobnosti se ne spuščam, a preverjen sem, da bi osnova samostojnega šolskega sveta, samostojnega deželnega kulturnega sveta, ustanoviti narodni kurij v deželnem zboru in deželnem odboru itd. v primerno preosnovo cesarskih uradov omogočila na pr. tudi štajerskim Slovencem, da bi se končno tudi sprijaznili z razširjenjem deželne samouprave.

Istotako bi se dalo urediti finančno vprašanje, namreč težavno razmerje med aktivnimi in pasivnimi deželami.

Tako sem zavzet za to globoko segajočo državno preosnovo, da se niti pred to mislijo ne ustrašim, uveljaviti jo potem s § 14. Opuščam pa to misel le iz jednega razloga. Za tako operacijo treba izvrstnega operaterja. Takih operaterjev v Avstriji, žal nimamo.

S tem pa ni izključeno, da bi se ne dala na podlagi takega programa ustanoviti stalna državnozborna večina. Sedaj ni nobene večine več, stara je razbita, „Arbeitsmajorität“ osnovana proti Čehom, se je sama zrušila tekom 24 ur. Levica sploh ni več v stanju, niti s pomočjo nove koalicije ne, ustvariti trajno večino, niti tedaj ne, če se ji pridružijo Poljaki in nemški konservativci. V opoziciji so še držali skupaj levičarji, a le za silo, a izročite jim vlado, in takoj si bodo v laseh. Demoralizovani parlament se zbudi k delu le tedaj, če se iznova združijo stranke stare večine. Temelj za to smo položili že jugoslovanski poslanci, združivši se s češkim veleposestvom in Treuinfelsovo skupino. Ako si Čehi, ki so poleg velike darovitosti dokazali mnogokrat državniško zmernost in previdnost, ne bodo dali vezati rok po kvarnem radikalizmu, ako do jeseni počakajo s svojimi ukrepi ter se pri njih vsaj nekoliko ozirajo na težavno stališče jugoslovanskih prijateljev, hkratu pa tudi na nujne potrebe avstrijske države, potem sem uverjen, da se zopet zveriži stara desnica, toda očiščena prejšnjih nedostatkov, prešinjena z novo življensko energijo.

Toda gola restitucija stare večine še nikakor ne pomiri razdejane države. Težiti bo za tem, da se ta večina pomnoži z zmernimi elementi iz leve. Poštena poravnava je Slovanom možna z vsemi onimi nemškimi strankami, ki stoje res še na avstrijskem programu, katere ne škilijo preko črnožoltih mejnikov in so pogumni dovolj, da svojega avstrijskega rodoljuba ne vržejo pod mizo, kakor hitro kdo izmed kričave jate nemških nacionalcev — na pr. Schönerer in Wolf — vzdigne svoj glas.

A kakšno je razmerje med nami in s sedanjim ministrstvom?

Körberjeva vlada ima nekaj prav odličnih članov v svoji sredi, katerim ni odrekati niti strokovne sposobnosti niti državniškega pogleda. Körber sam je mož,

poln dobre volje, izkušen in neumorno delaven uradnik, ki Slovanom nikakor ni protiven. Navzlic temu se bojim, da nas s svojo popustljivostjo nasproti neopravičenim italijanskim in nemškim zahtevam ne prisili v hudo opozicijo.

Ne pripadam k onim vročekrvnim in kratkovidnim politikom, ki bi najrajši takoj začeli napad na vlado, če se v naših političnih okrajih imenuje adjunktom ali notarjem kak naš nasprotnik. Vem namreč, da imajo ministrstva večkrat vezane roke. Iz premnogih žalostnih skušenj vem tudi, da je celo nečuvvena breztaktnost nekaterih slovenskih poslancev naravnost onemogočila vladi, ugoditi nam. Ali vzlic temu je imenovanje državnega nadpravnika v Gradcu direktna žalitev, direktna provokacija slovenske narodnosti. Zahtevali smo le to, da bodi imenovanec uradnik, ki je slovenščine zmožen. Toda imenoval se je mož, ki je slovenščine do cela nezmožen, zato pa za svojo nalogo nesposoben. To je tako neosnovano preziranje naših prirojenih in ustavnih pravic, da mora iz tega nastati najnevarnejši prejudic za razmerje med slovensko delegacijo in vlado. Želim, da se varam, a dozdeva se mi, da nam bo boj proti Körberju vsiljen.

Občni zbor družbe sv. Cirila in Metoda.

V sredo, dne 1. avgusta vršila se je v prijazni Radovljici letošnja velika skupščina družbe sv. Cirila in Metoda.

O glavnem zborovanju, ki je najvažnejši del cele te narodne slavnosti, ki se vrši vsako leto, kadar zboruje Ciril-Methodova družba, posnamemo naslednje občno zanimive podatke:

Prvomestnik monsignor Tomo Zupan je otvoril shod, spominjajoč se stoletnice najslavnejšega slovenskega pedagoga A. Slomška, ki si je pridobil — hodeč za cilji sv. Cirila in Metoda — za slovensko šolstvo nevenljivih zaslug.

Iz obširnega njegovega poročila tajnika, župnika Fr. Žlogarja posnamemo, da bi ogromne svote, ki jih žrtvuje slovensko občinstvo za Ciril-Methodovo družbo bile nepotrebne in bi se obrnile za druge kulturne namene, ako bi država dala našemu narodu slovenskih šol. Število podružnic se je pomnožilo še z jedno z zaporedno št. 141: Tržič in okolici. Žal, da blizu $\frac{1}{3}$ podružnic spi in ne da več znamenja življenja. Narodno delovanje se tu in tam prepušča le posameznim starejšim osebam, mlajše živahnejše pa ne stopajo na plan. Pokroviteljev je prirastlo 13. Litija in Šmartno je vplačalo doslej že 22 pokroviteljnin, in ju ne prekosi v tem noben slovenski kraj. Vseh pokroviteljev je 273. Do konca julija je bilo podružnic: 28 moških, 33 ženskih in 80 mešanih, skupaj 141 s približno 12.000 člani. Te podružnice so množile društveno premoženje z veselicami, shodi, občnimi zbori in dr. Osobito važni so podružnični shodi na Koroškem. Družbini šolski zavodi so ti-le: Otroški vrtec v Celju (51 otrok pod šolskimi sestrami), Otroški vrtec v Mari-